

Dobos László királyhelmei szobra előtt

Tisztelt ünneplő, kedves szoboravató gyülekezet – kedves Család, kedves királyhelmeiek, közeli és távolabbi vendégek, mindannyian a Kárpát-hazából és szerte a nagyvilágból! A Magyar Írószövetség (s természetesen az egész magyar író- és művészársadalom, benne a Magyar Művészeti Akadémia) köszöntését és tiszteletét tolmácsolom ezen a lélekemelő ünnepségen, köszönettel, hogy részese lehetek – és megindultan és elérzékenyülve, mint magam is volt pataki diák, a pataki öregdiákság sok évszázados és örökérvényű szellemiségétől áthatva. És büszkén, hogy kortársa lehettem és ismerhettem azt a szellemi fenomént, akire szülővárosa is csak a legnagyobb megbecsüléssel tekinthet, s akinek a példaadó alakját és emlékezetét szeretnénk most az arra méltó utókor számára ebben az időtálló formában, szoborként is átörökíteni. Amely szobor a kiváló, neves sárospataki képzőművész, Borsi Antal alkotása – akinek Mécs Lászlót ábrázoló műve is itt, Királyhelmei főterén látható.

Mert tartása, méltósága, jellemessége: Dobos Lászlót már életében legendává avatta. A hosszú huszadik század második felének olyan kimagasló alakja volt, olyan igazi égtartó ember, akinek munkássága a magyar irodalom-, kultúr- és szellemtörténet legmeghatározóbb fejezetei közé emelkedett. Égtartó ember: Sütő András gyönyörű fogalma ez, azokra értve, akik a magyar szülőhaza fölé magyar kulturális égboltot szerettek volna kifeszíteni és felmagasítani, mindig és minden nehézségek közepette is. „Szárnyaló gondolatissággal, és hitvitázók szenvedélyével közösségi létünk új szakaszát hirdeted magad is a Szentírás szerint mondván: *Ideje van a megőrzésnek és ideje az eldobásnak. Őrizzük meg ragaszkodásunkat az emberi szabadsághoz! Dobjuk el a rabság láncait, míg el nem száll felettünk a történelmi idő!*” – ahogyan Sütő András, a nagy erdélyi író – aki magát régi társnak nevezte a „kisebbségi lövészárkokban” – hetvenedik születésnapján köszöntötte őt; mint az „egyetlen hazából nyolc szomszéd országhoz áttelekkönyvelt” kisebbségiek egyik karizmatikus vezéregyénisége a másikat. És hozzátéve: „Minden gondolati kihágást büntető hatalom idejét élted, éltük valamennyien, akik Németh László szellemében választottunk értelmiségi hivatást. Közös kisebbségi sorsunk azonban Felvidéken az erdélyinél zordabbra fordult a kitelepítések idején, az elhurcolások véres éjszakáin. / Menekülhettél volna! Dante poklává lett, amit hazádnak hazudott a cinikus demagógia. Maradtál mégis. Jellempróbáló helyzet volt, amely írói mondandóidat érlelte: ábrázolataid sötét színeit az idegeidbe égette. (...) Kisebbségi sorsunkban a szellemi közteherviselés valósággal categoricus imperativusa lett minden alkotónak. / Közülük való vagy, László! A prófétaaságot rühellő Jónással kellett mondanod megtiport nemzeti közösségednek Babits halhatatlan hangján: »Atyjafiáért számot ad a testvér: / nincs mód nem menni ahová te küldtél.« (...) Sors és jellem követelménye szerint magad is lutheri hűséggel nézel az Idő szeme közé: *Itt állok, másként nem tehetek.*” (Eddig Sütő András veretes szavai.)

Dobos László a magyar glóbuszon – mint hagyományosan a magyar gényusok és klasszikusok – tehát valóban egyetemes eszmei jelentőségű magyar igazságokból és művészi alkotásokból épített őrvárat és kilátótornyot. Amilyen sziklaszilárd erkölcsiséggel, éppoly írástudói örökérvényűséggel. Emberi formátuma minden körülmények között megkérdőjelezhetetlen maradt; az emberi lét kiteljesedésének szolgálatát végezte, a „vox humana harcosa” volt, „a mindenütt és mindenkire kiterjesztett emberség szószólója”, „zsoltáros szívű” megtestesítője, a hűség diadalmának felmutatója, népének emberként, íróként is „öriző pásztora”, ahogyan egy másik legendás barátja, Czine Mihály is köszöntötte őt évtizedekkel ezelőtt. S ha Czine Mihály – Nagy Gáspár szép költői metaforája szerint – a „reménység jegenyéjeként” tekintett körül a földgolyó szétszaggatott, szétszóródott, s mégis életigenlő magyarságának körében, kedves barátja, hű író társa a jóért és a szépért folyó kényszerű hadakozásban, a szintén szálfatermetű Dobos László ugyancsak teremtő és

megtartó példát adott népünk, nemzetünk számbavételének, egybetartásának, öngazdagításának erőfeszítéséből – és csodájából. Életművével Dobos László a felvidéki, a szlovákiai magyarság kivételes személyiségként a határon túli, a szüntelen kálváriás létküzdelmét vívó kisebbségi magyarság önismeretének egész enciklopédiáját boltozta föl, regényei, elbeszélései, esszéi, tanulmányai, kritikái, publicisztikái, beszédei, tankönyvei, cikkei, interjúi: mind-mind a hiteles nemzettudatot kikerekítő szemléletmód és írásművészet örökbecsű mintái és monumentumai. Műalkotásainak összessége: a „jelent és jövőt formáló felelős gondolkodás tükre” (Görömbei Andrászt idézve). Nemzetiségi közössége történetének, évszázados keserveinek sorstükre és foglalata; mint megannyi más felvidéki szociografikus prózaíró és a többi sokműfajú nemzedéki vagy kortársának a széles ívű életműve is Duba Gyulától Mács Józsefíg, Gál Sándortól Koncsol Lászlóig, Zalabai Zsigmondig, Tóth Lászlóig, Duray Miklósig és tovább. Az annyi trianoni és önkényuralmi megpróbáltatásnak, megaláztatásnak és kiszolgáltatottságnak – közte a második világháború utáni „hontalanság éveit” jellemző szenvedéseknek, meneküléseknek, bujdosásoknak – kitett felvidéki magyarok történelmi élményeinek a lehető legmélyebb ábrázolását és értelmezését nyújtotta, a sajátos kisebbségi sorsproblémák legárnyaltabb megjelenítését dolgozva ki. Regényei – a revelációként ható *Messze voltak a csillagok* (1963), a *Földönfutók* (1967) meg az *Egy szál ingben* (1976) és a többiek (megszabva egy egész korszak mértékadó prózaműfaji tendenciáit) – a modern jelképeség katartikus látomásformáival érzékeltetik a kisemberi, a „bakatörténelem” mélyén is az elidegeníthetetlen humanitásigény és a személyes, kollektív, nemzeti megmaradásvágy magaslatait ostromló igazságszenvédély sorshistóriáját. Hűséges krónikásként, megrendítően árnyalatos elbeszélőművészeti színességgel, szuggesztíven áradó epikum és korszerűen sokrétű polifón regénytechnika, lélektaniség és mitizáló-tablószerű kitérítés, valóságirodalmi életképesség és felzaklató példázatosság, sugallatos etikum és esztétikum, hagyomány és újítás elválaszthatatlan értékminőségeit szintetizálva, s az egyetemes magyarság állandó és eleven sorsgondjait elemezve vált Dobos László útmutató klasszikussá, életigazító européer nagysággá. Irányító és követendő vezéregyéniséggé, feltétlen köztiszteletben álló tekintéllyé, korszakos jelenséggé. Megvalósította fő elvét: „minél kisebb egy irodalom, annál inkább a minőség útját kell járnia”. Könyveivel már a hetvenes években „megvetette a lábát azon a helyen, ahol Sütő Andrással, Szilágyi Istvánnal, Gion Nándorral és Duba Gyulával együtt látjuk. A nemzetiségi magyar irodalom legjobb epikusai mellett. Az egyetemes magyar irodalomnak is legkitűnőbbjei között” – amint monográfusa, Márkus Béla fogalmazza. Vagy ahogyan Pomogáts Béla hangsúlyozta: nélkülözhetetlenül hozzájárulva történelmi sebek, lelki sérülések kibeszéléséhez, orvoslásához, gyógyításához.

Gondok könyve (1983) című kötetében így tesz vallomást szülőföldjéről, nevelkedéséről az író: „Sokféle írásból a Bodrogszék hősi szép tájnak tűnik: bőségesnek, áldásosnak, paradicsominak. Tudatunk mélyén valahol ez a Bodrogszék él. Szép ez a táj – de szépítik is”; mert „a táj az árvizek történelme is, a pusztításé, félelemé, a rettegéseké s az örök küzdelemé (...) Sároszék: életem kiterjedése. (...) Meghosszabbodik bennem az ősök sora: Lorántffy Zsuzsanna, a Rákócziak, Comenius a pataki iskola pártfogói, szellemének gerjesztői. Neveltjei: Bessenyei, Csokonai, Kazinczy, Kossuth, Szemere, Tompa, Móricz... Költők, politikusok, tudósok, hitvallók – gályarabsorsok, mártíromságok, erkölcsi felnövések és magatartások példái. Képmásuk a falakról néz, történetük, tetteik a könyvekben elérhető, megtapintható közelségben. 1945 telén a szénior úgy beszél nekünk Kossuth Lajosról, mintha a múlt héten fogott volna vele kezét. A pataki iskola szellemét előbb minden nemzedék magához veszi, s úgy adja tovább kézről kézbe, familiáris mosollyal.”

Dobos László a Bodrogszékben, a Hegyaljáról – Királyhelmecről, Sároszéken –, ezekről a honfoglalói, ősi szakrális tradíciók, apostoli hitek-remények-jóakaratok, bátran protestáló és reformáló igazságok, kurucos-szabadságharcos és Rákóczi-emlékek felvértezte történelmi szent vidékekről érkezve jutott a magyar kultúrateremtés csúcsaira; s pozsonyi írói

tevékenységét végig a nemzetiségi és az ősszmagyar nemzeti önszerveződés közéleti aktivitásával ötvözte. Alapított, szerkesztett, vezetett: folyóiratot, könyvkiadót, színházat, társadalmi-kulturális közösségeket, és tanított és elnökölt és politizált szakadatlanul (egy demokratikusabbnak remélt pillanatban a hatvanas évek végén még miniszterként, az 1990-es euforikus fordulat után egy ideig pedig parlamenti képviselőként is), s mindig oroszlánrészt vállalt a világmagyarság összefogásának számtalan orgánuma és fóruma körül összesűrűsödő folyamatokból, törekvésekből. Mindenre figyelt és ügyelt, a hazára a mélyben és a magasban, az aprófalvak népétől a csonkjaiban is egész Kárpát-medence és a nagyvilág magyarságáig, „ahol eleven gond a nemzet gondja, a kisebbségbe taszított magyarok reménye és jajkiáltása” (Sütő András). A cselekvő irodalom és az önrendelkező integer kultúrnemzeti felemelkedés volt az eszménye, miközben minden megszólalása az autentikus magyar önvizsgálat és identitásörzés művészi-stiláris megalkotottságával nyugózhette le olvasóját vagy hallgatóját. Mert olyan irányt követett ő, amelynek diákkori indíttatásáról így vallhatott keresztyén nemzeti büszkeséggel és elhivatottsággal: „Úgy tanultunk meg beszélni, imádkozni, énekelni, hogy meghalljon bennünket az ember is és az Isten is.”

Tisztelt szoborállító gyülekezet! Ha a bodrogköziek sorsáról sajnos az elvándorlás szomorú jelensége is eszünkbe juthat – a száz évvel ezelőtti meg a jelenkori is –, akkor most mégis örülhetünk, hogy valaki igazán hazatért – s a táj, a város szívébe költözik. A jellegfelmutató s a megmaradás, az elsodorhatatlanság távlatait kínáló, világhorizontú magyar sorsirodalom egyik legragyogóbb ikonjának avatjuk ma az emlékőrző szobrát. Hogy ahonnan ő most ránk tekint – a magyar szellem halhatatlanjainak az égi panteonjából –, itt a földön, a szülőföldön is legyen fényes tükre. Isten, áldd meg a magyart!

Bertha Zoltán

Királyhelmece, 2015. október 17.